

Д.В. Пугачова-Лакішик, Київ
к.політ.н., науковий співробітник
ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

«СПІЛЬНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ» В ІСТОРИЧНОМУ ПОСТУПІ СКАНДИНАВСЬКИХ ДЕРЖАВ

Представлено історію розвитку поняття «скандинавізм». Висвітлено вплив ідей скандинавізму на розвиток країн Скандинавського півострова.

Ключові слова: скандинавізм, Скандинавія, розвиток.

The history of the development of the concept of «Scandinavianism» is presented. The influence of the ideas of Scandinavia on the development of the Scandinavian Peninsula countries is highlighted.

Key words: Scandinavianism, Scandinavia, development.

Скандинавські або нордичні країни – загальна назва країн, розташованих на Скандинавському півострові (Норвегії, Швеції, Фінляндії, а також Данії, Ісландії та Гренландії), розвиток яких взаємопов'язаний спільністю історичних подій, мовами північної германської групи, якими говорять в Данії, Норвегії, Швеції та Ісландії. Загалом термін «Скандинавія» у вузькому сенсі охоплює три королівства – Данію, Норвегію та Швецію.

Власне термін «Скандинавія» в країнах Північної Європи ХІХ ст. мав не стільки географічне, скільки культурно-політичне навантаження. Він позначав тісну взаємодію країн, взаємодопомогу та підготовку спільних політичних, економічних та інших проєктів. Але для більшості європейців скандинавські країни ототожнювались з поняттям «Північ» (Norden), тому термін «нордичний» також звично лунає для означення цих країн.

Термін «скандинавізм» визначав прагнення народів країн Північної Європи вирішувати актуальні проблеми і протистояти конкуренції великих держав за допомогою максимально можливого зближення (аж до унії). Перший заклик до такої інтеграції здійснив данський літератор Б.-В. фон Луксдорфом, який у 1753 р. висловлював здивування, що два близьких народи – шведи та данці – щораз схрещують зброю. Ще один данець, професор Й. Снієдорф закликав обидві країни до співпраці в науці й відродженню спільної мови, що поставило б їх в рівні умови з іншими великими державами. У 1792 р. він заявив про необхідність об'єднання північних держав, що стало раннім проявом ідеї скандинавізму у ХVІІІ ст.

Через деякий час скандинавізм знайшов підтримку в університетському середовищі. На зборах копенгагенських студентів у 1845 р. вшановували поета А.Г. Еленшлегера як провідника цієї ідеї, котрий оспівував велич Скандинавії в далекому минулому. На кшталт цих закликів були написані твори шведів Е. Тегнера та Л. Гейера, що поширило сплеск скандинавізму у всіх країнах Півночі. Цей напрям був гуманістично-культурним, не маючи нічого спільного з політичною реальністю.

Вже на ранній стадії розвитку скандинавізму можна помітити чітку тенденцію його поширення – з півдня на північ, а колискою його залишалася Данія. Кульмінації культурний скандинавізм досяг у

1845 р., адже на той час була налагоджена система гостьових професорських лекцій в університетах північних країн, а данська газета «Fædrelandet» друкувала статті шведських публіцистів без перекладу.

Однак устремління скандинавістів північних країн не знаходили втілення, а рух почав набувати циклічності. Для його поступального розвитку необхідні були реальні справи, практичний досвід проведення ідеї в життя. У 1848 р. почалася прусько-данська війна, шведів та норвежців охопило співчуття до сусіднього данського народу. Однак Стокгольм обмежувався лише дипломатичними нотами, що спровокувало першу серйозну критику скандинавізму в цілому. Ззовні все виглядало по-старому – організовувалися мітинги, влаштовувалися студентські заходи, на яких виступали видатні скандинавісти тощо. Але в порівнянні з 1840-ми рр. скандинавізм був політично знекровлений, і навіть в статтях його прибічників прослідковувалась стомленість та байдужість.

Прибічникам та опонентам скандинавізму стало очевидно – для відродження руху в умовах, що змінилися, потрібна була ширша основа. На зміну студентському руху повинен був прийти загальнонародний або практичний скандинавізм. Його сенсом мав стати прагматичний перехід від малореального споріднення династій з метою створення унії до плідної співпраці північних народів як самоцілі. У 1856 р. у Швеції вийшла вагома праця К. Ларерстедта, який пропонував створити союз північних країн у формі федерації за американським зразком, але не з трьох, а чотирьох держав, зокрема й Фінляндії (адже на той момент для шведської держави гостро стояла проблема протидії зазіханням Росії).

У 1864 р. данський юрист та публіцист К. Росенберг зробив спробу відродити ідеї скандинавізму загалом для всіх північних країн. У своїй праці він критикував політику Данії, перш за все, за те, що вона була односторонньо данською та не відповідала інтересам інших народів Півночі. Він запропонував об'єднати дві корони спочатку у вигляді тісного союзу, а потім унії. У державних справах монархи мали б діяти відповідно до волі народу, яку представлятимуть обрані особи або конституційні органи. Під цими демократичними органами

вищого рівня К. Росенберг розумів майбутній Союзний парламент та Союзний уряд.

У 1900-1905 рр. відбулось пожвавлення відносин між скандинавськими державами, причиною чого стали, зокрема, політика Росії у Фінляндії та політика Німеччини щодо данської меншості у Шлезвігу. У 1902 р. було створене шведсько-норвезьке товариство «Благо братніх народів», що налічувало 3500 постійних членів (1905 р.). Метою його було розширення основи для розвитку науки і професійної діяльності в різних галузях економіки, культури, духовного життя північних країн. Різноманітність цілей і завдань неоскандинавізму відбилась в його дефініціях: педагогічний скандинавізм, економічний скандинавізм тощо. Водночас скандинавісти згадували про необхідність здійснити високі ідеали скандинавізму заради загального блага північних народів.

Однак після розпаду шведсько-норвезької унії (1905 р.) міжскандинавські об'єднання розпадалися, наукові конференції відкладалися, припинилися студентські зустрічі. У Норвегії, порівняно з Данією або Швецією, скандинавістів було найменше, адже залишалось побоювання відродження «фантазій об'єднання» з Данією або Швецією. Натомість, саме норвезький мовознавець С. Бугге у 1903 р. у доповіді «Північна єдність», спираючись на лінгвістичне розуміння спільних коренів скандинавських мов, виступив з ідеєю аполітичного скандинавізму, що передбачав культурне об'єднання і краще взаєморозуміння північних народів. Модернізований таким чином скандинавізм отримав загальну підтримку і в Норвегії. Шведи запропонували своє бачення ідей С. Бугге та наполягали на припиненні конкуренції між північними народами, на зміну якій має прийти співробітництво, а в якості програми-максимум – створення Сполучених Штатів Європи.

Але після розпаду шведсько-норвезької унії почалось охолодження відносин між двома країнами, а дансько-шведські відносини були не набагато краще – з тієї причини, що данці не приховували задоволення від розпаду унії. Відносини між країнами почали налагоджуватись лише з початком Першої світової війни, адже північним країнам необхідно було виробити загальну політику нейтралітету і розширити співпрацю. Однак в міжвоєнний період

зближення скандинавських країн не спостерігалось і лише у 1939 р. уряди північних держав розробили спільні заходи щодо загальної безпеки. Під час Другої світової війни позиція нейтральної Швеції щодо нацистської Німеччини та окупованих нею Норвегії і Данії була складною і неоднозначною – данцям і норвежцям надавалися різні види допомоги, але приватно, а офіційний Стокгольм зберігав нейтралітет. Не було налагоджено і післявоєнну співпрацю. План скандинавського оборонного союзу в кінці 1940-х рр. провалився – Данія і Норвегія вступили до НАТО, а Швеція та Фінляндія залишилися нейтральними. Не отримали розвиток плани економічного співробітництва НОРДЕК (разом з Фінляндією) і СКАНДЕК (без останньої), що мали стати противагою зростаючій могутності Європейського економічного співтовариства.

Натомість ідеї неоскандинавізму (або нордизму) знайшли втілення у створенні Північної ради (1952 р.). Таким чином, політичний нордизм ідеологічно ґрунтується на скандинавському економічному співробітництві та інтеграції за підтримки Північної Ради й визначається нині як «спільний націоналізм».

Отже, скандинавізм у ХІХ ст. не мав яких-небудь політичних результатів, але історичну роль він виконав: пройшовши крізь випробування, північні країни нині досягли найвищого рівня інтеграції. Для їх населення практично не існує кордонів, функціонує загальний ринок робочої сили, система вищої освіти, корпоративне законодавство, більшість політичних рішень також приймається спільно. Скандинавізм проявив здатність до модифікації в залежності від мінливих історичних обставин. Програмні цілі скандинавізму на Півночі нині повністю досягнуті, але фундамент цього був закладений ще у кінці ХVІІІ – ХІХ ст.

Використані джерела та література:

1. Haarder Ekman K. Mitt hems gränser vidgades: en studie i den kulturella Skandinavismen under 1800-talet / K.Ekman Haardar. – Lund: Maakadam, 2010. – 282 p.
2. Wæver O. Nordic Nostalgia: Northern Europe after the Cold War // International Affairs. – 1992. – Vol. 68. – № 1. – P. 77-102.

3. Возгрин В.Е. Скандинавизм: первая попытка интеграции европейских народов
// Вестник СПбГУ. – 2015. – Серия 2. – Вып. 3. – С. 54-64.